

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

3-son (6-jild)

2026

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 3 (6) – 2026

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2026

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Yusupov Shakir Xaitbayevich</i> AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRIDA XORAZM SHAHARSOZLIK MADANIYATI TARAQQIYOTINING NATIJALARI	11-18
<i>Saparbaev Bunyod Khurrambek ogli</i> THE ART OF NEGOTIATION: KHIVA AND RUSSIA ENGAGEMENT UNDER MUHAMMAD RAHIMKHAN I (1806–1825)	19-28
<i>Tursunova Gavhar Begmurodovna</i> ROSSIYA IMPERIYASINING SIRDARYO VILOYATIGA AHOLINI KO'CHIRISHDA MAHALLIY AHOLINING QARSHILIK HARAKATLARI (1890–1916-YILLAR)	29-32
<i>Polvonov Kozimbek Naimovich, Baratov Otabek Aripovich</i> SHAHARLAR DEMOGRAFIYASI VA KLASSIFIKATSIYASIDAGI O'ZGARISHLAR (QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA)	33-40
<i>Сагатовна Зиёдахон Бахтияровна</i> МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ МЕЖДУ УЗБЕКИСТАНОМ И ТУРЦИЕЙ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ	41-45
<i>Saidboboyeva Gulzora Nematjonovna</i> STATISTIK NASHRLAR VA ADABIYOTLARDA TURKISTONNI ELEKTRLASHTIRISH MASALASI (XX ASRNING 20–50-YILLARI)	46-51
<i>Shamshidinov Baxriddin Sharobiddin o'g'li</i> FARG'ONA VODIYSI AHOLISINING ETNIK TARKIBI, ETNOSLARNING JOYLASHUVI VA ETNODEMOGRAFIK XUSUSIYATLARI (XIX ASR — XXI ASR BOSHLARI)	52-56

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Xudayberganov Dilshod Tuxtabayevich, Achilova Firuza Kurbanovna</i> MINTAQA IQTISODIYOTIDA XIZMATLAR SOHASINI SAMARALI RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI	57-67
<i>Султанова Дина Файзрахмановна</i> НАУЧНАЯ МЕТОДОЛОГИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОГО МЕХАНИЗМА В ЭКОНОМИКЕ ОТРАСЛИ КОНЕВОДСТВА	68-72
<i>Xushvaqto'v Jasur Shuhrat o'g'li</i> KO'CHMAS MULKNI HAYOTIY SIKL YONDASHUVI ASOSIDA OMMAVIY BAHOLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH	73-82
<i>Jabbarov Nurbek Atanazarovich</i> O'ZBEKISTON SANOATIGA ENERGIYA RESURSLARINING TA'SIRINI BAHOLASHNING NAZARIY ASOSLARI	83-88

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Zaripova Hulkan Toxir qizi</i> O'ZBEKISTONDAGI TARIXIY-MADANIY JARAYONLARDA MARGINAL QATLAMLARNING O'RNI	89-95
---	-------

<i>Abdullayeva Saodat Nurillo qizi</i> PAZANDACHILIK MADANIYATI VA SALOMATLIK FALSAFASI: VOZEHNING "KONI LAZZAT XONI NE'MAT" ASARIDA TAOMLARNING TIZIMLASHTIRILISHI	96-99
<i>Rajabov Behruz Baxshillayevich</i> TINCHLIK VA HAMKORLIKNING FALSAFIY MOHIYATI HAMDA ZAMONAVIY JAMIYAT TARAQQIYOTIDAGI O'RNI.....	100-104
<i>Artigova Adolat Ataboyevna</i> MAHMUD AZ-ZAMAXSHARIYNING "AL-KASHSHAF" ASARI VA UNING TARIXIY AHAMIYATI	105-109
<i>Umarova Feruza</i> MAFKURAVIY TAHDIDLARGA QARSHI KURASHDA DIN VA DAVLAT MUNOSABATLARI TAHLILI	110-116
<i>Djalalova Nigora Xusanovna</i> IJTIMOIY-MADANIY TEXNOLOGIYALARNI O'RGANISHDA RAQAMLI ONG KONSEPSIYASI	117-120
<i>Ходжиметов Шахрух Русланбекович</i> ЭМИГРАЦИОННЫЕ И ИММИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ ВЛИЯНИЕ НА СТАБИЛЬНОСТЬ ОБЩЕСТВА	121-124
<i>Islamova Gulzamon Madiyevna</i> JADIDLAR DAVRIDA TA'LIM TIZIMIDAGI ISLOHOTLARNING FALSAFIY ASOSLARI.....	125-130
<i>Uraqov Nodirbek Boboqulovich</i> HECI KONSEPSIYASI VA MAHDUMI A'ZAM MEROSI: BAG'RIKENGLIK, AKSIOLOGIK MUSHTARAKLIK, METODOLOGIK TAFOVUT, UMUMIY NUQTALAR VA FARQLAR HAMDA AGRAR TA'LIMDA INSONPARVARLIK G'OYALARINI INTEGRATSIYA QILISH MASALASI.....	131-136
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Baydjanova Iroda Abdullayevna</i> TARJIMADA HAZIL-MUTOYIBA KONSEPTINING SAQLANISHI MUAMMOLARI: "SHUM BOLA" ASARINING O'ZBEK, INGLIZ VA RUS TILLARIDAGI TARJIMALARI MISOLIDA	137-143
<i>Imomiddinova Nargiza</i> ASL XITOYCHA HARBIY TERMINLARNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI	144-154
<i>Sobirov Anvar Kuvandikovich</i> JONLI SO'ZLASHUV NUTQIDA SO'Z TARTIBINING LINGVOPOETIK VA LINGVOPRAGMATIK XUSUSIYATLARI	155-159
<i>Азизова Насиба Бахритдиновна</i> ЯЗЫКОВАЯ ЛИЧНОСТЬ КАК КУЛЬТУРНЫЙ КОНЦЕПТ: РЕКОНСТРУКЦИЯ ИДЕЙ АЛИШЕРА НАВАИ И ИХ РЕЛЕВАНТНОСТЬ ДЛЯ СОВРЕМЕННОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИИ.....	160-168
<i>Ishankulova Diyora Allovidinovna</i> UMAR XAYYOM SHE'RIYATINING G'OYAVIY-MAZMUNII MOHIYATI VA ULARNING TARJIMADAGI TALQINI	169-174

<i>Olimjon Jalilov Muxidinovich</i> INGLIZ VA O'ZBEK EPOSARIDA LINGVISTIK MODELLARNING QIYOSIY XUSUSIYATLARI	175-178
<i>Achilova Zuxra Qurbonovna</i> "MALLA SAVDOGAR" DOSTONI VARIANTLARIDA BAXSHIYONA JANG POLOTNOSI VA PEYZAJ ESKIZLARI	179-184
<i>Orazgalieva Ayjamal Marat qizi</i> SYNONYMIC AND PRAGMATIC VERBALISATION OF CHILD/BALA IN ENGLISH AND KARAKALPAK LEXICOGRAPHY	185-192
<i>Babayeva Irada Sabirovna</i> LINGUOCULTUROLOGICAL APPROACH TO THE STUDY OF EMPATHIC COMMUNICATION	193-198
<i>Тоштемурова Фарангиз Шухратовна</i> РАЗВИТИЕ СЛОВАРНОГО СОСТАВА СОВРЕМЕННОГО РУССКОГО ЯЗЫКА И РОЛЬ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ В ЕГО ОБОГАЩЕНИИ	199-202

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Utemuratova Sapargul Shamshetovna</i> EKOLOGIYA SOHASIDAGI JINOYATLARDA MAXSUS SUBYEKT TUSHUNCHASI VA MANSABDOR SHAXSLARNING JINOIY JAVOBGARLIGI	203-207
<i>Qilichev Xayrulla Mamatovich</i> FUQAROLARNING O'ZINI O'ZI BOSHQARISH ORGANLARINING DAVLAT XUSUSIY SHERIKLIK BITIMIDA ISHTIROK ETISHINING O'ZIGA XOS JIHATLARI	208-217
<i>Бурханова Шийрин Жамшитовна</i> ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПРАВОВАЯ ПОЛИТИКА И НОРМОТВОРЧЕСТВО: ВЗАИМОСВЯЗЬ И ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ	218-223
<i>Akayeva Marapat Abduhalikovna</i> GENDER TENGLIGINI TA'MINLASHDA HUQUQIY SIYOSAT: O'ZBEKISTON TAJRIBASINING TAHLILI.....	224-232
<i>Chuboyeva Ozodaxon Quvonbekovna</i> XOTIN-QIZLARNING JAMIYAT IJTIMOIIY-SIYOSIY HAYOTIDAGI O'RNI	233-240
<i>Хидоятлов Бахтиер Батырович, Парахатова Шахноза Ерназаровна</i> ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ В ПОЛУЧЕНИИ ОБРАЗЦОВ ДЛЯ ЭКСПЕРТНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ	241-250
<i>Dadaboyeva Jumagul Anvarovna, Habibullayev Muhammadrajab Obidjonov</i> JAHON HAMJAMIYATINING GENDER TENGLIGINI TA'MINLASHGA QARATAYOTGAN E'TIBORI	251-256
<i>Абдулжаппоров Шахбоз Музаффар ўғли</i> МОБИЛЬНОЕ БАНКОВСКОЕ МОШЕННИЧЕСТВО: УГРОЗЫ, МЕХАНИЗМЫ СОВЕРШЕНИЯ И КОМПЛЕКСНЫЕ МЕРЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ	257-267
<i>Nasridinov Yigitali Borataliyevich</i> XOTIN-QIZLARNI TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKDAN HIMOYA QILISH SOHASIDA DAVLAT SIYOSATI VA HUQUQIY ASOSLAR	268-276

<i>Mirzakarimova Dilafruz Doniyorjon qizi</i> SUN'IIY INTELLEKT YORDAMIDA KIBERHUJUMLARNI ANIQLASH VA OLDINI OLISH	277-281
<i>Mamatmurodov Farrux Farxod o'g'li</i> O'ZBEKISTON KAPITAL BOZORINI RIVOJLANTIRISHDA SUKUK INSTRUMENTLARINING INSTITUTSIONAL ROLI	282-289
<i>Нодирбекова Дилдона Абдумалик кизи</i> КОНСТИТУЦИОННЫЕ ОСНОВЫ ПРАВА НА ДОСТУП К ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ И ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ПРАКТИКИ	290-297
<i>Ahmadjonov Sultonbek Shukurillo o'g'li</i> QALBAKI PUL, AKSIZ MARKASI YOKI QIMMATLI QOG'OZLAR YASASH VA ULARNI O'TKAZISH JINOYATINING AYRIM JINOIY-HUQUQIY JIHATLARI	298-307
<i>Отлубаева Айгуль Бахрамовна</i> КЛАССИФИКАЦИЯ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ С ОПЫТОМ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	308-316
<i>Mukimbayev Otabek Sattarovich</i> GUVOHNING MAQOMINI HUQUQIY HIMOYALASHDA KONSEPTUAL YONDASHUVLAR.....	317-324
<i>Yakubov Mirzaxid Turabayevich</i> NORMATIV-HUQUQIY Hujjatlar ijrosini ta'minlashning Xorijiy modellari va milliy amaliyot uchun xulosalar	325-333
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna</i> RAQAMLI TA'LIMDA KREATIV KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING DIDAKTIK TALABLARI.....	334-338
<i>Raxmatullaev Dilmurod Raxmatullayevich</i> PROFESSIONAL TA'LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISH VA BO'LAJAK MUTAXASSISLARINING KASBIY KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHDA STRATEGIK YONDASHUVNING KONSEPTUAL ASOSLARI.....	339-348
<i>Yusupova Kamola Nuriddinovna</i> NEYROPEDAGOGIKA TA'LIM TIZIMINING YANGI ILMIY TARMOG'I SIFATIDA.....	349-353
<i>Umurzoqov Baxtiyor Boxodirovich</i> ZAMONAVIY SHAROITDA HARBIY KADRLAR BOSHQARUVI TIZIMI SAMARADORLIGINING ILMIY-AMALIY ASOSLARI.....	354-358
<i>Qobilova Nilufar Xudoyshukurovna, Xujamova Dilobar Berdiyrovna</i> OLIY PEDAGOGIK TA'LIM MUASSASALARIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING SHAXSIY VA KASBIY KONGRUENTLIGINI LOYIHAVIY YONDASHUV ASOSIDA RIVOJLANTIRISH MAZMUNI.....	359-366
<i>Xaitbayeva Durdona Zokirjon qizi</i> SUN'IIY INTELLEKT ASOSIDAGI ADAPTIV RAQAMLI TA'LIM TIZIMINI LOYIHALASHNING NAZARIY-METODIK ASOSLARI	367-371

<i>Исмаилов Шухрат Абдусоат угли, Инназаров Маджид Амонович</i> МЕХАНИЗМЫ ВНЕДРЕНИЯ МОДЕЛИ ФИНАНСИРОВАНИЯ, ОСНОВАННОГО НА РЕЗУЛЬТАТАХ (PERFORMANCE-BASED FUNDING), В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ РАЗВИТИИ РУКОВОДЯЩИХ КАДРОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ	372-378
<i>Rakhmatova Madina Abdumumin kizi</i> IMPLEMENTATION OF PROGRAMS FOR AUTOMATIC DETECTION AND CORRECTION OF GRAMMATICAL ERRORS IN ENGLISH WRITING.....	379-384
<i>To'rayev Azamat Maqsudovich</i> TALABALARNING ILMIY-TADQIQOTCHILIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA BO'SH VAQTNI TASHKIL ETISHNING RAQAMLI METODIKASI	385-390
<i>Mahmudova Farangiz Qurbonboy qizi</i> STUDENTS' ATTITUDES TOWARD AI USE IN ENGLISH LANGUAGE LEARNING: HELP OR HINDRANCE?	391-399
<i>Burxonova Muxlisa Murtoz qizi</i> O'QISH SAVODXONLIGI DARSLIKLARIDAGI BADIY MATNLARNI O'QITISH ORQALI O'QUVCHILARDA 4K KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH	400-404

Received: 16 February 2026

Accepted: 01 March 2026

Published: 15 March 2026

Article / Original Paper

THE IDEOLOGICAL AND THEMATIC ESSENCE OF OMAR KHAYYAM POETRY AND ITS INTERPRETATION IN TRANSLATION

Ishankulova Diyora Allovidinovna

Associate Professor at Tashkent State Transport University

Abstract. This article analyzes the philosophical and artistic features of the rubaiyat of Umar Xayyom and examines the issue of content-form balance in their English translations based on a conceptual-semantic approach. The study highlights universal themes in the poet's quatrains, such as the transience of life, life and death, the central position of human beings in existence, and the philosophy of happiness and conscious living. Particular attention is given to English interpretations, especially those by Edward FitzGerald, demonstrating that translators primarily preserved the philosophical core, while poetic structure and symbolic layers were occasionally simplified. The paper also evaluates the semantic density of the rubai genre and its reception in both Eastern and Western literary contexts through comparative and analytical methods. The findings confirm that Umar Khayyam's rubaiyat represent a complex and multilayered object of study in translation studies and literary scholarship.

Keywords: Umar Khayyam, rubai, philosophical idea, translation, content-form balance, conceptual-semantic analysis, artistic imagery, universality.

UMAR XAYYOM SHE'RIYATINING G'OYAVIY-MAZMUNII MOHIYATI VA ULARNING TARJIMADAGI TALQINI

Ishankulova Diyora Allovidinovna

Toshkent davlat transport universiteti dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada Umar Xayyom ruboiylarining falsafiy-badiiy xususiyatlari hamda ularning ingliz tiliga tarjima jarayonidagi mazmun-shakl muvozanati masalasi konseptual-semantik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda shoir ruboiylaridagi umrning o'tkinchiligi, hayot va o'lim, insonning borliqdagi markaziy maqomi, baxt va shodlik falsafasi kabi umuminsoniy g'oyalar yoritilgan. Shuningdek, ingliz tarjimalarida, xususan, Edward FitzGerald talqinlarida falsafiy yadroni saqlash ustuvor bo'lgani, biroq ayrim hollarda poetik shakl va ramziy qatlamning soddalashtirilgani ilmiy asosda ko'rsatib berilgan. Maqolada ruboiylarning yuqori semantik zichlikka ega janr sifatidagi o'рни hamda ularning Sharq va G'arb adabiy makonidagi qabul qilinishi qiyosiy-tahliliy metod asosida baholanadi. Tadqiqot natijalari Umar Xayyom ruboiylarini tarjimashunoslik va adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan ko'p qatlamli va dolzarb ilmiy obyekt sifatida talqin etish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: Umar Xayyom, ruboiy, falsafiy g'oya, tarjima, mazmun-shakl muvozanati, konseptual-semantik tahlil, badiiy obraz, umuminsoniylik.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V6I3Y2026N26>

Kirish. Umar Xayyom Sharq mumtoz adabiyotining yirik namoyandalaridan biri bo'lib, uning ijodida ruboiy janri alohida o'rin tutadi. Shoir ruboiylarida inson hayoti, umrning o'tkinchiligi, baxt va armon, ezgulik va razolat, taqdir va irodaga oid falsafiy mushohadalar ixcham, ammo chuqur mazmunda ifodalangan. Aynan mana shu g'oyaviy teranlik Xayyom ruboiylarining Sharqdan tashqarida, xususan, G'arb adabiy muhitida keng tarqalishiga sabab bo'lgan. [2; 82-6.]

Ma'lumki, Umar Xayyom ruboiylarining qo'lyozmalari to'liq saqlanib qolmagan bo'lsa-da, Kembrij universitetida saqlanayotgan 255 ruboiydan [4; 96-6.] iborat qo'lyozma G'arbda shoir ijodiga bo'lgan qiziqishni kuchaytirgan. Natijada Xayyom ruboiylari ingliz tiliga bir necha bor tarjima qilinib, turli adabiy va falsafiy talqinlarga sabab bo'lgan. Ushbu jarayonda tarjimonlar oldida eng murakkab masala — ruboiylardagi falsafiy g'oyalar, ramzlar va poetik ohangni boshqa til vositasida imkon qadar to'liq aks ettirishdan iborat bo'lgan. [11; 14-6.].

Tadqiqot metodologiyasi. Shu munosabat bilan ingliz olimi Alfred Tennison (1809-1892) Umar Xayyom shaxsiga shunday ta'rif beradi: "Umar Xayyom nafaqat Sharq, balki G'arb quyoshi sanaladi. Shoirning buyuk g'oyalarga to'la asarlari, insoniyat qalbini yoritadi".

Asl matn: "Omar Khayyam is not only the Sun of East, but he is the Sun of West. His mind is full of great thoughts, which adores every heart of human of the world".

Buyuk Sharq dahosi Umar Xayyom ruboiylarida hayot va o'lim masalasi markaziy o'rin tutadi. Quyidagi ruboiyda shoir inson umrining qisqaligi va o'lim oldidagi ojizligini tasvirlaydi:

Ёрони мувофиқ ҳама аз даст шуданд,
Дар пойи аҷал ягон-ягон паст шуданд.
Хўрдем зи як шароб дар маҷлиси умр,
Давре ду-се бештар зи мо маст шуданд. [6; 73-б.].

Uning ruboiylari millati, dini, irqidan qat'i nazar, odamlarning dardiga, g'am-g'ussalariga, ojizliklariga malham bo'lgani uchun shoir vafotidan keyin ham asrlar osha uning siymosi insoniyat uchun boqiy va abadiydir:

All my companions, one by one died
With Angel of Death they now reside
In the banquet of life same wine we tried
A few cups back, they fell to the side.

Tarjimada mazmun ustuvorligi saqlangan, ammo poetik qatlamning yo'qolishi tahlil qilinishi zarur, chunki *"majlis"* va *"may"* ramzlari inson umrining o'tkinchiligi va hayotning ramziy konteksti sifatida shoir falsafasining markaziy elementi hisoblanadi. [2; 113-6.] Ruboiylar tahlili konseptual-semantik yondashuv asosida olib borildi, bunda tarjimalar bilan asl matn o'rtasidagi mazmun va shakl uyg'unligi baholandi. Bu metod Xayyom ruboiylarining falsafiy-badiiy tizimini, ya'ni umrning o'tkinchiligi, insonning borliqdagi markaziy maqomi va hayotdan ongli ravishda bahramand bo'lish g'oyalarini ilmiy asosda tahlil qilish imkonini beradi. [4; 14-6.].

Darhaqiqat, shoirning mavzu va mazmun jihatdan ko'lami keng ruboiylari dunyoning turli xalqlari va millatlari uchun *"Xayyomning adabiy maktabi"* sifatida xizmat qilib kelmoqda. Quyida yana bir ruboiyga e'tibor qaratamiz:

Чун булбули маст роҳ дар бўстон ёфт,
Рўйи гулу чом бодаро хандон ёфт,
Омад ба забони ҳол дар гўшам гуфт:
Дарёб ки умри рафтаро натвон ёфт. [2; 113-б.]

Tarjimada ruboiyning umumiy mazmuni keltirilgan:

When the canary made its way to the field
Found the rose and wine smiling, kneeled,
In tongues its message in my ear it thus reeled
Hark, no moment in time did twice yield.

Bu yerda tarjimon ruboiyning asosiy falsafiy xulosasini aniq yetkazgan, ramzlar qisqartirilgan bo'lsa-da, g'oya saqlangan. Shu orqali tarjimada mazmun-shakl muvozanati va falsafiy yadroni saqlashga urinish kuzatiladi. [8; 117-6. Umar Xayyom ruboiylari umuminsoniy g'oyalarni qamrab olgan, insonning borliqdagi markaziy rolini, umrning o'tkinchiligini va hayotdan ongli ravishda bahramand bo'lishni ta'kidlaydi. Inglizcha tarjimalar tahlili ko'rsatadiki, tarjimonlar asosiy falsafiy g'oyani saqlashni ustuvor maqsad qilgan, natijada poetik shakl va ramzlar biroz soddalashtirilgan, lekin mazmuniy ekvivalentlik saqlangan.

Ruboiy she'riyatning eng kichik janrlaridan biri hisoblansa-da, ularning aksariyati katta risola hajmidagi mazmunni ifoda etadi va har qanday shoir ham to'rt misrada katta mavzuni sig'dirib, mahorat bilan ko'rsatib bera olmaydi.

Bu masala yuzasidan ingliz tadqiqotchisi Joan Koul shunday ta'kidlagan edi: "Fors to'rtliklari (ruboiylari) o'n to'qqizinchi asr oxiri va yigirmanchi asrning birinchi yarmiga qadar yuqori maqomga ega bo'lib, vaqt o'tishi bilan ular jahon hamjamiyati ongida yanada kengroq o'rin egalladi".

Asl matn: "That the Persian quatrain was even more influential in the late nineteenth century and the first half of the twentieth, however, has gradually increased in the public consciousness".

Umar Xayyom inson va tabiat, ularning maqomi, tabiat va uning go'zalliklari kuychisi, yer-u osmon va hayotning past-balandliklari va shu kabi juda ko'p muhim mavzular to'g'risida kuylovchi shoirdir

Ҳар сабза, ки бар канори чўйе растааст,
Гўйӣ зи лаб фаришта хўйи раста аст.
По бар сари сабза то ба хорӣ ниҳӣ,
Кони сабза зи хоки моҳрӯйӣ раста аст

Manzara go'zalligi, ob-havo, maysay-u yomg'irni tarannum etish ham ingliz xalqiga xos odatdir:

The grass that grows by every stream
Like angelic smiles faintly gleam
Step gently, cause it not to scream
For it has grown from a lover's dream

Umar Xayyom ruboiylarida inson va uning hayotini anglash o'ziga xos o'rin tutadi. Shoir borliqni inson bilan tasavvur etadi. Uning nazarida borliq inson atrofida yaratilgan. Shuning uchun olamni uzukka va insonni uning ustidagi qimmatli toshga o'xshatadi. Agar uzukning bu toshi bo'lmasa uning qimmatli qolmaydi. Inson o'rni borliqda ana shu qimmatli tosh kabi muhimdir. Xayyom barcha mavjudotlardan insonni yuqori baholaydi. Quyidagi ruboiy fikrimizning yorqin dalili bo'la oladi:

Мақсуд зи чумла офариниш моем,
Дар чашми хирад гавҳари биниш моем.
Ин доираи ҷаҳон чу ангуштарӣ аст,
Бе ҳеҷ шакке нақши нигинаш моем

Yuqoridagi baytning inglizcha tarjimasi ham aniq aks ettirilgan:

The purpose of our creation,
We are the jewel of our vision in the eye of wisdom.
This world is like a ring,

Without a doubt, we are its jewel [14; 118-6.]

Tarjimada metafora deyarli to'liq saqlangan bo'lib, uzuk va gavhar obrazlari orqali insonning yuksak maqomi G'arb o'quvchisi uchun ham tushunarli shaklda ifodalangan. Bu holat tarjimonning asl matndagi badiiy obrazlarni saqlashga intilganidan dalolat beradi.

Shoir insoniylikning eng to'g'ri yo'li baxt, yaxshi nom va mardlik deb aytadi. Shoir ruboiylarida baxt va shodlikka asoslangan hayot konsepsiyasi hamisha jaranglab turadi. Xayyom insonlarga har bir onini xursandchilikda o'tkazish, vaqt, umr o'tkinchi ekanligini ta'kidlaydi. Undan unumli foydalanish va berilgan umrni mazmunli va xursandchilikda o'tkazishni nasihat qiladi:

Гар як нафасат зи зиндагонӣ гузарад,
Мағзор, ки чуз ба шодмонӣ гузарад.
Зинҳор, ки сармояи ин мулки ҷаҳон,
Умр аст, бад-он сон гузаронӣ, гузарад. [16; 119-6.]

Dunyoda har bir inson munosib hayot kechirish uchun ma'naviy faoliyatni amalga oshirishga harakat qiladi. Tarjimon aynan shu mavzuni G'arb uchun tushunarli tarzda ifodalashga harakat qiladi:

If one breath of yours passes through life,
Let it pass except in joy.
Remember that the capital of this worldly possession,
Is life, so spend it, and let it pass

Tarjimada ushbu g'oya soddaroq, ammo didaktik ohangda berilgan. Asl ruboiydagi falsafiy nozikliklar biroz kamaygan bo'lsa-da, g'oya — umrning qadriga yetish — G'arb mentalitetiga mos shaklda talqin qilingan.

Aytganimizdek, Umar Xayyomning asl ruboiylarini aniqlash xayyomshunoslikning eng muhim masalalaridan biri bo'lib, bu borada samarali ishlar amalga oshirilgan bo'lishiga qaramay, masala hali to'liq o'z yechimini topgani yo'q. Jumladan, shoir ruboiylarining har bir satrida hayot va jamiyat holatini ko'rsatib bergan, to'rt misrada bir qancha fikrlarni ifodalashga muvaffaq bo'lgan.

Bu yo'nalishdagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mavzuni mukammal o'rganishning yangi metodlarini ishlab chiqish lozim. Ko'pgina xalqaro tadqiqotlar Umar Xayyom shaxsi va ilmiy g'oyalarini anglash va ularning ruboiylarida aks etganligini ko'ra olish muhimligini ta'kidlaydilar. Umar Xayyom ko'plab falsafiy, ijtimoiy va axloqiy masalalarga asosan o'z ruboiylarida atroflicha to'xtalib o'tgan.

Umar Xayyom ruboiylari boshqa fors-tojik shoir va mutafakkirlarining ruboiylariga qaraganda kengroq va aniqroqdir. Tojik adabiyotshunosi R. Amonov ruboiylarni quyidagicha izohlagan: "Ruboiy xalqqa oshiqlar qalbining iliqligini, dillari ezilganlarning ohlarini yetkazadi, hayotning jiddiy lahzalarida vujudga kelgan norozilik va rashk, e'tiroz, g'azab va iztiroblarni aks ettiradi, shaxsiy kayfiyatlar tasviri orqali umumiy ijtimoiy g'oyalar va ijtimoiy kurashlarni ochib beradi"

Umar Xayyom ruboiylari kurashuvchanlik, hayotni sevish va uchun harakatda bo'lishni ifodalashi bilan har qanday o'quvchiga katta ta'sir yetkazadi. Ruboiylarning ta'siri norozilik, rashk, e'tiroz, iztirob va boshqa ichki holatlar jarayonida yaqqol namoyon bo'ladi.

Darhaqiqat, Umar Xayyom ruboiylari umuminsoniy g'oyalarni qamrab olgan va jahon miqyosida shuhrat qozongan. Insonparvarlik g'oyalaridan biri – umrning o'tishidir, shoir uni quyidagicha ifodalagan:

Афсӯс, ки номаи ҷавонӣ тай шуд,
В-он тоза баҳори зиндагонӣ дай шуд.
Он мурғи тараб, ки номи ӯ буд шабоб
Фарёд надонам, ки кай омаду кай шуд[18; 5-б.].

Ilmiy ma'lumotlarga ko'ra, inson hayoti oldingi davrlarga qaraganda tezroq o'tayotgan bo'lib, G'arbda inson umri ko'pincha ko'z ochib yumguncha o'tadi, tarjimada aynan shunday tasvirlangan:

Alas the youthful fire is a dying ember
The spring of life has reached December
What is termed youth, I vaguely remember
But know not whence and how from life's chamber

Umar Xayyom ruboiylarining sodda va tushunarli mazmuni butun dunyo xalqlari hayotini mukammal darajada yoritib bergan. Ushbu ruboiylar orqali insonning ruhiy holati, hayot sirlari, ishq, nafrat va boshqa hayot masalalari ifodalangan.

Masalan:

Он рӯз, ки тавсуни фалак з-ин карданд,
В-оройиши муштариву парвин кард.
Ин буд насиби мо зи девони фазо

Моро чӣ гуна қисмати мо ин карданд [6; 73-б.; 10; 206-б.].

E. Fitsjerald tarjimasida bu ruboiy shunday yangraydi:

The day the stallion of time was tamed and trained
Venus and Jupiter were adorned and stained
This life for us was allotted and ordained
This was not our will; were thus chained and restrained

Xulosa va takliflar. Umuman olganda, Umar Xayyom ruboiylari yuqori semantik zichlikka ega bo'lgan falsafiy-badiiy tizimni tashkil etib, unda umrning o'tkinchiligi, insonning borliqdagi markaziy maqomi va hayotdan ongli ravishda bahramand bo'lish g'oyalari yetakchi o'rin tutadi. Mazkur g'oyalar shoir ijodining umuminsoniy mohiyatini belgilab, uning Sharq va G'arb adabiy makonida barqaror qabul qilinishiga xizmat qilgan. Inglizcha tarjimalar tahlili shuni ko'rsatadiki, tarjimonlar ruboiylardagi falsafiy yadroni saqlashni asosiy maqsad qilib olgan bo'lib, natijada mazmuniy ekvivalentlik, ko'pincha, poetik shakl va ramziy qatlam hisobiga ta'minlangan. Bu holat Umar Xayyom ruboiylari tarjimasida mazmun-shakl muvozanati masalasi dolzarbligini tasdiqlaydi hamda ularni tarjimashunoslik nuqtai nazaridan murakkab va ko'p qatlamli tadqiqot obyekti sifatida belgilaydi.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Farhangi zaboni to'qiki. Ҷ.2. 45000 kalima va ibora. / Tartibdihandagon T.N.Zehni, V.A.Kapranov, S.X.Arzumanov, V. Mahmudov, R.Hoshimov va digaron. – Moskva, 1969. – 532 s.
2. Umari Xayyom. Ruboiyot. Tartibdihanda M. Zand. – Stalinobod, 1955. – 82 s.
3. Umari Xayyom. Ruboiyot. Tartibdihanda M. Zand. – Stalinobod, 1955. – 113 s.

4. Rubaiyat of Omar Khayyam (with a commentary by H.M. Batson. – London: Strand, 1912. – 96 p.
5. Joseph von Hammer Purgstall. Die Rubajat des Omar Chajjam und die deutsche Literatur. Berlin, 1973. – 117 p.
6. Said Edward. Orientalism. -New York: Vintage Books, 1979. – 73 p.
7. Said Edward. Orientalism. -New York: Vintage Books, 1979. – 193 p.
8. Umari Xayyom. Ruboiyot. Tartibdihanda M. Zand. – Stalinobod, 1955. – 117 s.
9. Yuqoridagi manba. – B.87.
10. Said Edward. Orientalism. -New York: Vintage Books, 1979. – 206 p.
11. Rubaiyat of Omar Khayyam (with a commentary by H.M. Batson. – London: Strand, 1912. – 14 p.
12. Said Edward. Orientalism. -New York: Vintage Books, 1979. – 206 p.
13. Rubaiyat of Omar Khayyam (with a commentary by H.M. Batson. – London: Strand, 1912. – 14 p.
14. Umari Xayyom. Ruboiyot. Tartibdihanda M. Zand. – Stalinobod, 1955. – 118 s.
15. Said Edward. Orientalism. -New York: Vintage Books, 1979. - 47 p.
16. Umari Xayyom. Ruboiyot. Tartibdihanda M. Zand. – Stalinobod, 1955. – 119 s.
17. Said Edward. Orientalism. -New York: Vintage Books, 1979. – 114 p.
18. Rubaiyat Omar Khayyam. Translated by Edward Fitzgerald». – London: Soho Square, 1961, - 5 p.
19. Ирам – вожаи асотирий буда, маънояш биҳишти заминӣ ё боғи афсонавие, ки шоҳи афсонавӣ Шаддод офаридааст.
20. Rubaiyat of Omar Khayyam (with a commentary by H.M. Batson. – London: Strand, 1912. – 5 p.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 3 (6) – 2026

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).